

«BORDEL» bertsularia

José María Satrustegui

—“Bordel” zenaren kantiak behar ginuzke bildu —aipatu nion behin batez kantari polita izanikako luzaidar bati—. An ikusiko zintuten gizona, nunbaiteko min aundi bat hunki izan banako bezala jauzitzen:

—“Bordel”en kantiak? —erran zidan—; gaixo Bordel...! Lehen ere bildu nahiz ibiliak dira; gero utzi zuten dena bere gisa (erdi-erdara direla zioten...).

Atsal-askaria egin berri zuten pentzean: etzen belaro. Zeruko lano guzien ilundurak irets izan balitu bezala apaldu zen begi arien soa... Lauetan ogei urte zituen beteak; orai hila da.

Erri bakotxak baditu bere hunkitzen ahal ez zaizkon gauzak, eta Luzaiden “Bordel” zuten gure xaharrek. Zenbat aldiz ez dute erran!:

“Kantu xarmantak, Bordelen kantiak...!”; “...orai ez da gehiago alakorik aitzen...”

Eta ez erran erdi-erdara direla; egileak berak ere artzen ez dituzten oraiko bertsuak zertako balio duten, entzun zinezake.

Bertsularitzak, anitz aldiz, ori du: ago finen betetzeko ainbat ezti, ez; edo karats aire poxi bat... (ez dira denen agoak ere berdinak).

Eta galdegiten dugu: zer berasulari modu zen Bordel?

Enrique Zubiri “Manezaundi”, luzaidarra zen Bordel bezala, eta beti aipu onean zuen gure bertsularia. Ortako zion:

“Otxalde, Etxahun eta Boryel ziren mendiz bertze aldeko iru pertsulari aipatuenak...”

Eta Bordelez, bereziki, erranen zuen gero:

“Diteken gizonik izaite eta yite ezti eta berexikoa zen, eta eskual kantak eta neurtitzak bihotzian errotik sartuak zituen.” (1).

Bertsuak “biotzean errotik sartuak zituen gizona”; zer egia! Elaike bere nortasuna obeki agertzera eman lezaketen itzik arrapa.

Lur iraultzen ari bazen ere, paperra ta luma sakelan ibiltzen omen zituen beti; eta lana utziko ere noiznahi, zerbaiten markatzeko artetik.

Beste batzutan berriz, aitzur-giderra zerura so jarrita itzuliko omen zen etxerat, paperrik ez bazuen.

Amak erasiatzen omen zuen orduan, “etzela ura laborari baten laneko manera-ta”.

Erran zaiken bertsutako jina zela mundura; eta ori zuen gogoan.

Alare, bertsu kontuan ez dira bertsulari guzien argiak berdinak, eta zonbaitek uste izan dute “bertsu paratseko” izpiritu gehiago bazuela Bordelek, gero “emaiteko” baino. Bere errian ere bada sineste ori.

“Bertsularia” eta “koblaria” ez dira gauza bera gure artean. Manezaundik errana zuen orai bano lehenago:

“Bainan erran behar dut Benafarroan, eta uste dut Laphurdin ere, pertsularia eta koblakaria ez direla gauza bera.

Lehenbizikoak dira etxian pertsuak egiten dutenak eta kantua berari emaiten dakotenak. Bigarrenak, koblak egiten dituztenak oste baten aitzinian, edo beste batekin ari dena gai bati buruz iardesteka.” (2).

Egia da gaur beste aldera artzen direla bi itzak: “koblaria”, bertsu ikasien emalea; eta “bertsularia” prestatu gabe jendên aintzinean ari dena. “Bertsu Berriak” emaiten ditu arek; besteak berriz an beanean “asmatzen”. Nun-nahi badira “bertsularien” festak.

Bana ikusten da diferentzia: bigarrenak badu, erdaraz “improvisación” erraiten zakon etorkizun berezia.

(1) A. Irigaray. “Prosistas Navarros”. Pág. 58.

(2) A. Irigaray. l.c.
“iardesteka” = contestándose.

Zointarik ote ginuen Bordel?

Ez da asmaketan ibiltze behar aundirik; bere lan gehienak, paper gauzen kutsua berekila dute. Beste batzutan berak erraiten du:

“Inprimerian daukat orduko suyeta” —dio “Limiten gaineko” bertsutan; Eta bortxaz egiten zuela, aski garbi, agertzera emaiten:

“Suyeten publikatzen orai asia niz
Oroitzen eztirenak abertitu nahiz,
Xefen obeditzera obligatu bainiz...” (3)

“Bankako neskatoen” kantutan ere aitortzen du:

“Serioski izan dut nunbaitik ordena
Bertsuen paratzeko ar dezadan pena.”

Azkenekotz, “Xuharren eriotza” Iruñen argitaratu zuen, eta “*kantu ok eman dira*, ez libertitzeko” —erraiten du—; “baizik ere guziek esenplu artzeko”.

“Bertsu paratzea” eta “kantu emaita”, Bordelen agoan, Bertsu Berrien solas bera da: Erran nahi da, koplaria zela.

Bana oriek oro ala direla, ez da gure gizonari “bertsulariaren” etorria —eta etorri aundia—, ukatuko dionik izanen. Herriaren sudurra gauz-auetan, ez da nolana hiko sudurra; eta Otxalde-Etxahun, bi bertsulari aipatuekin batean ateratzen bazuen Bordelen izena bere iritziko ona bear zuen izan.

Gertatzen dena da bertsulariaren lanak bizi laburra duela; behin aditu ta galtze... nun eta ez den arte-oneko norbait an gertatzen.

Beste batzutan berriz bertsularitzatik ateratako gauzak, zabaldu dezazke egileak berak, bakardadeko lana bezala. Aisa da orduan, denbora arietako “bertsulari” onak, “koblari” bezala ezagutiak izaita bakarrik.

Duela egun guti eta bertsu solasean, erraiten zidan jakitate aundiko maisu batek:

“Beti ere —geienetan bederen—, zerbaitek beartuta lan egin oi dugu: edo ogibideak, edo barneko erdi-bearrak, edo zerbaiti diogun maite-garrak.”

Bordelek etzuen bertsutarik bere ogia biltzen; eta erraitekotan nago “maite-garra” bano-re gehiago zuela, delako “erdi-beharra”. Orai ikusiko duzue.

---

(3) “Limiten gainian”. Lenbiziko bertsua, eta 12 garrena.

Familia guzitan izaiten dira beren gora-berak, eta gure bertsulariak ere ukan zuen "ñika" zerbait etxean. Arnegin, "Baxoko" alaba zuen bere emaztea, eta joan zitzakon Arnegira. Uste izan zuken gaitxoak, Manez joanen zitzakola ondotik xerka bana Bordelek bazuen aski lan arto-jorran.

Zonbait egunen buruan, eta ari delarik mutilarekin jorran, ikusten du berriz bere bidean eldu dela. Akort baiziren nagusi-mutilak, erraiten dio onek:

"—Etxekoandre! Zer berri da Baxoan!!!"

Eta nagusiak, itzetik ortzera:

"—Etzela onendako deuse laxoan!!!"

Nolabait lehertu behar, eta bertsu bat atera...

* * *

Badu bere bizian beste gertakizun bat ere. Teilatua itzultzen ari omen zen, semearen oiua hauteman zituelarik; eta nun ikusten duen etxeko auntz bat otsoak eremaiten begien bistan.

Laster egiteko plazan, xutik jarri omen zen eta bertsu au eman:

"Otsoak tarrapata,
Semeak zalaparta,
Eta auntzak marraka:
Ar giten gu koplaka."

Edozeinek ikusten ahal du, lehenik bertsulari zela; eta gero auntzaren jabe.

Batez ere, finitzeko erranen dugu Bordelen kantiak errikoak direla, erri-xehetik atera direlakotz.

Eta erriarenak, biotza irabazi dakotelakotz.

JOSE MARIA SATRUSTEGUI.